

O SUBMARINO DE ONS

Por: Yago Abilleira Crespo

Historiador Naval e Buzo

Os excepcionais fondos mariños de Ons non só teñen grande biodiversidade e paraxes únicos, tamén albergan multitude de naufraxios, testemuñas mudas da nosa historia. Sen embargo, hai un afundimento que chama a atención: Un prototipo secreto que Mussolini cedeu a Franco, un poderoso submarino que foi o azoute da República na Guerra Civil, o “As de ases” da Arma Submarina Española, o “General Mola”.

A MARIÑA ITALIANA MODERNÍZASE

A historia deste buque empeza en 1.931, na Italia fascista de Mussolini. A Armada Italiana (*Regia marina*) ordenou construír un novo tipo de somerxibles. Trátase dunhas naves con capacidade para permanecer en alta mar longas tempadas, cun armamento devastador, e, por se fora pouco, cun novo deseño. A primeira unidade recibiría o nome de *Archimede* en honor ao famoso grego que formulou o coñecido principio de flotabilidade.

O *Archimede* foi posto na grada en Outubro de 1.931 en Tarento, botado en Decembro de 1.933 e entregado á *Regia Marina* en Agosto de 1.934. As súas características eran sorprendentes: 70'5 metros de eslora (longo), 6'87 m. de manga (ancho), autonomía de ata 5.900 millas (10.927 Km.), capaz de dar os 17 nós en superficie (31'5 Km/h) e os 8'5 en inmersión (15'7 km/h). Aínda así, o mellor era o seu fabuloso armamento: 8 tubos lanza-torpedos de 533 mm., 2 canóns de 100 mm. e metralladoras antiaéreas de 13'2 mm.. Suficiente para afundir un convoi enteiro nun suspiro.

Ao recibir estas novas máquinas, a *Regia Marina* tivo que formar aos seus tripulantes e sometelos a duros adestramentos. En 1.935 estaba listo para o combate.

A GUERRA CIVIL ESPAÑOLA

En 1.936 estala o cruel conflito que asolou España durante 3 anos, e do que o noso país tardou décadas en recuperarse.

Resulta pouco coñecida a parte naval da contenda, que aquí resumirei brevemente: A maior parte dos buques (incluídos todos os submarinos) e a base de Cartaxena quedan

en mans da República, mentres que os sublevados teñen moi poucos barcos, pero controlan as bases de Cádiz e Ferrol (as máis importantes de España). O grande paradoxo dáse nas tripulacións, xa que a maior parte da mariñeiría permanece fiel ao goberno, mentres que os oficiais apoian a insurrección, polo que cada bando encarcerará aos seus respectivos disidentes. Así a República, pese a ter unha abrumadora

superioridade numérica, apenas ten oficiais capaces de mandar os navíos. Pola súa banda, os sublevados teñen poucos buques (en breve contarían co Canarias e o Baleares, case terminados nos estaleiros de Ferrol) e con bos oficiais para gobernalos, pero posúen escasa mariñeiría.

Os golpistas serviranse de mariñeiros civís (pescadores, mariños mercantes,...) para manexar os barcos e, rapidamente, empezarán a formar a novos mariños. Sen embargo, o Goberno lexítimo sempre adoecerá de mandos, o que se verá reflectido no rendemento da súa escuadra.

O "Archimede" no estaleiro o día da súa botadura.
Cortesía Emilio Umbria / U-historia

O transcurso da Guerra Naval é simple. A Armada de Franco saca todo o proveito dos seus buques, apoderándose rapidamente do Atlántico e Cantábrico, tralo cal, comeza a tomar o Mediterráneo. As naves republicanas, a penas útiles pola falla de mandos, soen eludir o combate e cada vez póñense máis á defensiva.

OS ALIADOS MARCAN A DIFERENCIA

O Xeneral Franco, xa antes da contenda, conta co apoio incondicional de Alemaña e Italia. Pola súa parte a República ve como Francia e Inglaterra abandonana á súa sorte, escusándose na condición de “neutrais”, e vese obrigada a comprar a axuda da Unión Soviética co ouro do Banco de España.

O "Archimede" entrando na base italiana de La Spezia.
Cortesía Emilio Umbria / U-historia

A Armada alemana (*Kriegsmarine*) escoltaba aos seus mercantes que levaban cargamentos para as tropas sublevadas, o que liberou de tarefas á Armada dos golpistas, podendo así dedicarse á guerra propiamente dita. Italia, cando puido, fixo o mesmo.

A mariña inglesa (*Royal Navy*), rara vez escoltou aos mercantes con axuda para a República, menos aínda a Unión Soviética.

O Mediterráneo seguía en mans dos leais e era por alí onde recibían a axuda soviética. Isto desesperou a Franco, que argumentaba que eses subministros provocarían unha longa Guerra de desgaste, polo que decidiu pedir a Hitler e Mussolini que se implicaran máis. Estes tiñan as súas reticencias, unha cousa era axudar con armas e mercadorías e outra moi distinta afundir buques dun Goberno recoñecido internacionalmente. Sen embargo pronto atoparon a solución:

Submarinos. Dese modo poderían permanecer ocultos, atacar rapidamente aos mercantes e volver a esconderse.

O ARCHIMEDE CHEGA A ESPAÑA E ATEMORIZA Á REPÚBLICA

Mussolini e Hitler ven na Guerra Civil unha ocasión única para probar os seus novos submarinos en combate.

En xaneiro de 1.937 o *Archimede* patrulla o Mediterráneo español na procura de presas. A tripulación é italiana, pero embarcaron algúns oficiais españois, para que Italia poida salvar o tipo, no caso de imprevistos. Por fortuna, regresou coas mans baleiras.

Para evitar complicacións internacionais, Franco solicita aos seus aliados que lles entreguen submarinos en propiedade. Dese modo, a Armada sublevada será a única responsable das súas accións. Alemaña négase a elo, pero Italia venderá dous, o *Archimede* e o *Torricelli*. Para enganar á República (e á opinión internacional) Franco decide nomealos, respectivamente, C-3 e C-5. Eses son os numerals de dous submarinos republicanos afundidos (o C-3 foi torpedeado polo alemán U-34, mentres que o C-5 desapareceu en alta mar), así farían crer que, en realidade, ditos submarinos se pasaron de bando e que eran totalmente españois. O truco funcionou e posteriormente, o ex *Archimede* será rebautizado como “*General Mola*” nome que conservará ata o fin dos seus días.

O 19 de Abril de 1.937 ízase a bandeira española no (aínda) C-3 e a penas tardou en recoller éxitos. A súa primeira vítima foi o motoveleiro *Granada* (cun porte de 234 toneladas) que, procedente de Francia, dirixíase a Alacante cun cargamento de armas. O paquebote *Rápido* foi o seguinte en baixar ao abismo. O gran logro do *General Mola* foi o afundimento do enorme mercante *Cabo de Palos* (6.342 Ton.) que, dende a Unión Soviética dirixíase a Valencia con material de guerra. O vapor holandés *Hanna* (3.730 Ton.) foi branco dos seus torpedos e naufragou. Máis sorte tivo o mercante grego *Lena* que conseguiu chegar remolcado a Barcelona con numerosos danos, causados por torpedos. Esa foi a derradeira presa do *General Mola*. Cun historial de 4 afundimentos (e un danado), converteuse no Submarino español con máis victorias (título que aínda ostenta a día de hoxe).

Ante as elevadas perdas de barcos con subministros, a República tivo que utilizar os seus buques de guerra para protexer aos mercantes. Esta decisión permitiu aos escasos navíos sublevados apoderarse do mar e atacar a obxectivos terrestres costeiros (recórdese que Alemaña e Italia escoltaban aos seus propios buques). De non sufrir tantos naufraxios, é moi posible que a estratexia marítima da República fose outra ben distinta.

O SUBMARINO QUE SE REVELOU CONTRA O SEU DESTINO

O *General Mola* continuou prestando servizo na Armada Española e pasou os seus últimos días na Escola Naval de Marín, servindo como “portador de brancos” para os exercicios de Tiro Naval. Foi dado de baixa na Armada o 24 de Maio de 1.959 e vendido como chatarra. Sen embargo, o somerxible negouse a perecer baixo o vil soprete e buscou un final máis glorioso: O 23 de Decembro de 1.959 estaba sendo remolcado camiño do despece en medio dun temporal cando partiu o cabo do remolque, quedando o *General Mola* á deriva, índose a estrelar contra a Illa de Ons.

Os expertos da Armada certificaron que o seu rescate era inviable.

Placa de bronce (en italiano) dos motores eléctricos atopada entre os restos.
Cortesía Alberto Otero

A empresa que despezaba o *General Mola* amontoaba as pranchas de ferro no peirao de Ons, coa idea de poder levar todo a “terra” nunha soa viaxe e aforrar portes. Sen embargo, cando regresaron un Luns á Illa, atopáronse co peirao baleiro e ninguén sabía nada. A empresa denunciou os feitos ante a Armada, esixindo os cartos xa pagados, así como unha compensación por danos e prexuízos. A resposta do goberno de Franco foi de película, enviáronse a Ons a varios soldados que empezaron a rexistrar casa por casa, descubríndose pezas do submarino en todas elas.

Por sorprendente que pareza, todos os illáns foron levados a xuízo, onde se lles quería impoñer serias penas. E é aquí cando, segundo se di, entrou en acción o cura de Ons, quen elaborou a estratexia a seguir: En calquera declaración que fixeran os veciños, tiñan que dicir que ese fin de semana houbera mala mar, polo que as pranchas caeron á auga. Os illáns, vendo os restos flotando, recolléronos e leváronos para a casa, pensando que pertencían a un buque ao que o temporal golpeara duramente.

O xuíz non tivo máis remedio que absolver a todos. Dende entón coméntase con sorna que “*en Ons o ferro aboia*”

Placa en castelán atopada nos restos do somerxible

!!!!EN ONS, O FERRO ABOIA!!!!

O *General Mola* xacía preto dunha gruta que hai ao sur de A Freitosa (cara oeste de Ons), a moi pouca profundidade. Os seus restos estaban sendo dismantelados polos embates

REDESCUBRINDO O GENERAL MOLA

Aínda que pareza increíble, os restos do submarino caeron no esquecemento. Foi Miguel San Claudio, no seu libro *“Tesouros Asolagados”*, quen recuperou a historia de dita unidade. Lino Pazos, Emilio Umbría e Fernando Patricio encargáranse de ampliar o currículo do somerxible.

É entón cando me decato do curioso pecio que gardaba Ons. Ao transmitirle a noticia aos compañeiros do *“Club de Buceo Ons”*, mostráronse entusiasmados: Hai que mergullar o *General Mola*.

Empezamos a falar coas xentes do mar, buscando información. Foi o *“navajero”* Iñaki Fazanes quen nos deu os datos máis precisos, aínda así, tratábase dunha ampla zona, habería que facer unha minuciosa búsqueda.

A finais de Agosto de 2.008, cun excelente mar, realizamos a ansiada expedición. Vamos a ser os primeiros en mergullar o submarino, e estamos

nerviosos. Saímos ao mar dende Bueu, vamos ao peirao a dar parte a Parques e, finalmente, dirixímonos á zona. Decidimos facer dous grupos (cada un coa súa estratexia) e comezamos a búsqueda.

Pese á tranquilidade do mar, hai fortes correntes submarinas, que nos zarandeaban seguido, ademais, a alga *“laminaria”* (moi grande nesa época) dificulta a visión. Os do *“grupo 2”* xa acabamos co aire das nosas botellas, sen ter atopado nada, polo que decidimos rematar e volver por superficie á nosa zodiac. É entón cando emerxen os do *“grupo 1”* e póñense a berrar: - *“¡¡¡¡Lingotes de ferro!!!!”*, *“¡¡¡¡Lingotes de ferro!!!!”*. ¡¡¡ATOPARÁMOLO!!! Informáramonos ben sobre os submarinos e sabiamos que, para manter a verticalidade e non dar voltas coma unha campá, levaban na quilla un bo lastre de lingotes de ferro.

A pesares de que me queda pouco aire, non podo resistirme, e decido ir ata eles e mergullar o ansiado naufraxio. A visión é espectacular: o fondo mariño está lousado de lingotes de ferro, fragmentos de cobre e bronce, pezas

irrecoñecibles... Os embates do mar e o despece (usando explosivos) desfixeran o submarino, Aínda así atopamos os restos dun compartimento de inundación dos lastres, unha gran comporta estanca e, sobre todo, infinidade de pezas pequenas. Sen embargo, o aire esgotábase e tiñamos que finalizar a inmersión.

Era evidente que non nos íamos a quedar co mel nos beizos. O próximo fin de semana volveríamos a Ons e faríamos un pausado mergullo no pecio. Pero para elo, tiveron que pasar sete interminables días ...

Por suposto que ao seguinte Domingo regresamos á zona, se cabe, con maior nerviosismo. A idea era ver a extensión do campo de restos.

O *General Mola* seguínos deparando sorpresas: unha botella de aire comprimido para soprar lastres e emerxer, un tubo lanzatorpedos (atopado polo único grupo que non levaba cámara), máis lingotes de ferro, anacos de cobre e bronce e... un par de

placas. Unha delas de latón, en español, cunha serie de advertencias e a outra ... unha preciosa placa de bronce puro, en italiano, especificando as características dos motores eléctricos da nave. Esas eran as tan ansiadas probas que nos demostraban que estabamos no pecio dun submarino italo-español.

Polo demais, chegamos ás seguintes conclusións: O campo de restos é moi grande (de feito aínda quedan zonas por explorar), usáronse explosivos para despezar o somerxible (atopamos mechas de explosivos) e a nave está completamente desfeita.

Quizais pareza que alí só hai chatarra, pero non. Trátase do único submarino español a profundidades accesibles (pódese ver cun barco con fondo de cristal), non só iso, estamos a falar do somerxible máis activo da Guerra Civil, do maior cazador de barcos da Arma Submarina Española, dun buque da Italia fascista de Mussolini. Trátase dun pecio único no mundo, cun potencial turístico enorme e ..., o mellor de todo, **ESTÁ EN ONS.**

Restos: Típica foto do pecio, lingotes de ferro mesturados con restos de cobre e outros